

4. Кобильченко В. В. Психологічні засади консультування сімей підлітків-правопорушників / В. В. Кобильченко // Юридична психологія та педагогіка. – 2011. – № 1. – С. 246–252.

5. Кобильченко В. В. Теоретико-методичні засади психологічного супроводу підлітків, які перебувають в умовах пенітенціарного закладу / В. В. Кобильченко // Юридична психологія та педагогіка. – 2007. – № 2. – С. 145–153.

6. Мудрик А. В. Диссоциальное воспитание в контркультурных организациях / А. В. Мудрик // Проблемы современного образования. – 2011. – № 4. – С. 16–21.

Конопацька Ольга Миколаївна, старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії № 3 науково-дослідного центру Інституту кримінально-виконавчої служби;

Матвєєва Юлія Олегівна, молодший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії № 3 науково-дослідного центру Інституту кримінально-виконавчої служби

ПРОБАЦІЙНА РОБОТА З НЕПОВНОЛІТНІМИ ЗЛОЧИНЦЯМИ (ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД)

Досліджено зарубіжний досвід пробаційної роботи з неповнолітніми злочинцями, проаналізовано можливість її використання в Україні.

Ключові слова: пробація; служба пробації; неповнолітні засуджені; центри пробації; інспектор пробації.

Исследуются зарубежный опыт пробационной работы с несовершеннолетними правонарушителями, проанализирована возможность ее использования в Украине.

Ключевые слова: пробация; служба пробации; несовершеннолетние правонарушители; центры пробации; инспектор пробации.

The article considers the international experience of the probation work with juvenile offenders, and the possibility of its use in Ukraine.

Key words: probation service; minorprisoners; the centres of probation; the inspector of probation.

Проблема створення національної моделі пробації є однією з найбільш актуальних тем сучасної української науки, зокрема, права, педагогіки, соціальної педагогіки, психології. Відсутність в Україні цього стандартного, можна сказати, типового елемента, без якого неможливо уявити будь-яку сучасну національну систему кримінальної юстиції, не може не викликати увагу науковців і практиків. У сучасних суспільствах служба пробації залишається надзвичайно важливою виправною агенцією, центром системи

кримінальної юстиції. Це пов'язано з тим, що відбування покарання у виді позбавлення волі перешкоджає подальшій соціальній адаптації особистості, її поверненню в суспільство, оскільки людина в умовах ізоляції втрачає соціально значущі навички. Крім того, у в'язниці правопорушник, як правило, приймає кримінальну субкультуру, яка також не сприяє ресоціалізації особистості.

Беручи до уваги той факт, що пріоритетним напрямом державної кримінальної політики вважається запровадження спеціальних процедур ювенальної юстиції, яка нині поширена у державах-членах Європейського Союзу, виникає необхідність дати характеристику одному із напрямів розвитку такого виду юстиції, як пробації. Нині в Україні існує лише законопроект “Про пробацію”, тому метою статті буде охарактеризувати зарубіжний досвід діяльності служб пробації з неповнолітніми злочинцями для подальшого використання його елементів у соціально-педагогічній діяльності та підвищенні обізнаності соціальних працівників і соціальних педагогів щодо порушеного питання.

Цінність пробації полягає в тому, що вона усунула в'язницю з центрального місця у пенітенціарній системі. Відносно незначні втрати, можливості більш гнучкої, ефективної та результативної реабілітації злочинців та зниження ризиків рецидивних злочинів – усе це створює підстави говорити про значний потенціал пробації у сфері забезпечення суспільства.

Питання впровадження пробації та її застосування щодо неповнолітніх злочинців розкривалися в публікаціях таких науковців, як О. Беца, М. Панасюк, В. Шкадюк, І. Михайлова, Д. Лісон, Р. Форд, Д. Ягунов, Н. Татт та ін.

Перш ніж аналізувати світову практику, необхідно визначити поняття пробації. Будемо розглядати її альтернативну ув'язненню санкцію, яка полягає у встановленні нагляду за злочинцем, котрий залишається в суспільстві, але судом на нього накладені певні зобов'язання й обмеження. Правила вимагають від нього відвідувати денні центри пробації, періодично зустрічатися з наглядовим офіцером, брати участь у певних різновидах діяльності, передбачених положенням про пробацію, дотримуватися законослухняної поведінки [3, с. 73]. Цю санкцію виконує служба пробації, головна мета якої полягає в захисті суспільства, попередженні повторних злочинів, сприяттві реінтеграції засудженого в суспільство. Тобто метою є безпека суспільства через ресоціалізацію [1, с. 155].

У більшості європейських країн суди стримано ставляться до застосування ув'язнення для неповнолітніх та осіб до 21 року. Перелік нев'язничних санкцій стосовно них досить широкий. Найтиповішою санкцією є відвідування центру порядку. Такі центри працюють по суботах під егідою служби пробації. Суд при винесенні вироку встановлює кількість годин для відвідування центру: для підлітків 12–16 років максимальна кількість складає 24 години; для осіб 16–21 року – 36. Тут засуджені беруть участь в обов'язкових різновидах діяльності: фізичні вправи, надання першої допомоги, вивчення правил дорожнього руху, структурування дозвілля, оброблення дерева, металу, ремонт техніки тощо.

Найбільшого поширення набули центри пробації та виправні гуртожитки, які доводять свою високу запобіжну ефективність [2, с. 139].

Так, соціальна робота з неповнолітніми злочинцями і нагляд за ними у Болгарії є обов'язком інспекторів Управління з попередження злочинності неповнолітніх (УПЗН), соціальних працівників і громадських наглядачів. Функції УПЗН такі:

знаходити, наглядати та відстежувати неповнолітніх, які вчинили злочин або щодо яких існує високий ризик злочину;

знаходити, наглядати та відстежувати неповнолітніх, які є потерпілими від злочинів, насильства або поганого поводження [2, с. 140].

У Латвії освітні та виправні заходи можуть бути застосовані до неповнолітніх віком від 11 до 18 років. У чинному законодавстві Латвії передбачено низку заходів, наприклад, попередження, компенсація потерпілому, якщо правопорушник має прибуток та якщо така сума не перевищує половини мінімальної місячної зарплати (з 15 років). Серед інших можливих заходів можна назвати постанову про відпрацювання злочинцем заподіяної ним шкоди з метою її репарації (починаючи з 15 років), передання під нагляд батьків або осіб чи установ, що їх заміняють, та поміщення у виправний освітній заклад; вибачення перед потерпілим, якщо останній погоджується на таке врегулювання, встановлення спеціальних обмежень щодо поведінки (на період від 30 днів до 12 місяців) і виконання громадських робіт протягом 10–40 годин [2, с. 142].

Система кримінального судочинства Словенії розрізняє неповнолітніх віком до 16 років і неповнолітніх віком від 16 до 18 років. Для молодшої групи передбачені такі варіанти закінчення розгляду справи, як догани (ст. 76 КК України). Суд може видати одну або більше інструкцій або заборон для неповнолітнього злочинця, а саме:

особисто вибачитись перед постраждалою особою (потерпілим);

досягти примирення з постраждалою особою шляхом сплати грошей, виконання певної роботи або іншим чином, з метою відшкодування збитків, завданих під час учинення злочину; регулярно відвідувати школу; розпочати професійно-технічне навчання або влаштуватись на роботу;

проживати з вказаною сім'єю або у вказаній установі тощо; пройти громадські роботи або виконати роботу на користь благодійних організацій, пройти лікування у відповідній установі; отримати консультації з навчання, професійно-технічної підготовки, консультації психолога;

пройти курс соціальної підготовки (не менше як чотири години на тиждень).

Якщо неповнолітній злочинець потребує професійної допомоги і нагляду щодо його освіти, підготовки і належного розвитку, суд поміщує його під нагляд соціальних служб. У процесі цього нагляду неповнолітній злочинець продовжує проживати за своєю адресою або адресою своїх батьків чи інших осіб, які його утримують, а призначений соціальними службами радник здійснює відповідний нагляд [2, с. 145].

Досвід діяльності служб пробації скандинавських країн корисний, тому що Данія, Швеція, Фінляндія та Норвегія належать до тих країн, в яких фіксується порівняно невисокий рівень злочинності та застосування альтернативних санкцій достатньо широко розповсюджене. Більш того, ці країни приділяють особливу увагу проблемі злочинності неповнолітніх і соціальному захисту дитинства.

У Данії відсутня система ювенальної юстиції і кримінальної справи неповнолітніх, які досягли віку 15 років, розглядаються відповідно до тих же процедур, що і справи дорослих осіб. Однак Служба пробації рідко має справу з неповнолітніми. Неповнолітні можуть стати клієнтами місцевих пробаційних центрів у зв'язку з умовним зняттям звинувачення. Найчастіше неповнолітні злочинці передаються під нагляд місцевих соціальних служб [4, с. 195].

У Швеції з січня 1999 р. неповнолітні у віці від 15 до 18 років, які вчинили злочини, за які їм раніше мало бути призначено тюремне ув'язнення, засуджуються до позбавлення волі, яке вони відбувають в реабілітаційних центрах закритого типу для неповнолітніх строком від 14 днів до 4 років без права умовно-дострокового звільнення. Такі реабілітаційні центри не підвідомчі Службі в'язниць і пробації, вони включені до сфери відповідальності Національної ради закритих реабілітаційних установ [5, с. 40]. Неповнолітні засуджені, які направлені до реабілітаційного центру, спочатку поміщаються в приймальне відділення суворого режиму. Протягом незначного періоду перебування підлітка в цьому відділенні співробітники центру спільно з соціальним працівником аналізують індивідуальні потреби клієнта і визначають режим його подальшого утримання. У неповнолітнього засудженого є можливість зміни режиму утримання від більш суворого до менш суворого: як мінімум, кожен другий місяць співробітники центру, консультуючись з соціальним працівником, розглядають можливість переведу піднаглядного на більш пільгові умови утримання [4, с. 209–210].

Таким чином, можна зробити висновок про те, що з особами, які перебувають під пробацією, проводять різнопланову соціально-педагогічну роботу: нагляд за поведінкою осіб, проведення індивідуально-профілактичної роботи, спрямованої на попередження вчинення ними правопорушень та злочинів, консультування, тренінги з формування навичок стримування емоцій і вміння спілкуватися з людьми, розвитку гігієнічних навичок і потреби піклуватися про своє здоров'я, а також роз'яснюють шкоду, яку заподіяно постраждалому; надають соціальні послуги та сприяють у розв'язанні соціально-побутових проблем, навчають жити самостійним життям, готують до законослухняної поведінки на волі тощо.

Загалом, мусимо констатувати відсутність єдиного законодавчого та теоретичного підходу щодо місця та ролі пробації в кримінальному, кримінально-процесуальному та кримінально-виконавчому законодавстві України. Нагальним є розсудливий і критичний аналіз зарубіжного досвіду, запозичення його позитивних надбань з науково обґрунтованою адаптацією до сучасних умов і вимог розвитку українського суспільства. Вивчення

зарубіжного досвіду, як позитивного, так і негативного, надає важливу інформацію про можливі шляхи формування та реформування служби пробачії та особливості її діяльності щодо виконання покарань, не пов'язаних з ізоляцією неповнолітніх від суспільства.

Список використаних джерел

1. Актуальні проблеми європейської інтеграції / за ред. Д. Ягунова. – О. : Вид-во Фенікс, 2011. – № 6. – С. 146–173.
2. Беца О. Зарубіжний досвід застосування пробачії в ювенальній юстиції / О. Беца // Відновне правосуддя в Україні: щоквартальний бюлетень. – 2005. – № 1–2. – С. 134–146.
3. Михайлова І. Інститут пробачії: окремі аспекти впровадження / І. Михайлова // Кримінальне право. – 2009. – № 10. – С. 72–75.
4. Обзор законодательства скандинавских и балтийских стран по службе пробации (уголовному надзору). – СПб. : Гражданский контроль, 2005. – 243 с. – (Серия “Права человека”).
5. Практика виконання альтернативних покарань // Інформаційний бюлетень. – № 3 ; за заг. ред. О. Б. Янчука, С. О. Тимофєєва, Н. Г. Пивовара, М. М. Ковальчука. – К. : ДДУПВП, 2010. – 143 с.